

Külma sõja lapsed — Sirp

S sirp.ee/s1-artiklid/c6-kunst/kulma-soja-lapsed/

24.11.2017

Tanja Muravskaja: „Uudistes esitatakse päevakajalisi teemasid konjunktuurselt. Mina ei saa vaatajat pommitada, vaid pean valima visuaalsed lahendused, mis ei ole agressiivsed.“

INDREK GRIGOR

Kui välja arvata rahvusromantikud, ei leidu Eesti kunstis ühtegi autorit, kes oleks nii pikalt ja keskendunult käsitlenud oma loomingus rahvusluse teemat, kui seda on teinud fotokunstnik Tanja Muravskaja. Ukraina juurtega Pärnus sündinud kunstniku enesepositsioon jääb aga lõpuni tabamatuks ja tundub, et see ei ole tingitud soovist ennast varjata, vaid kasvab välja tõsiasjast, et kunstnik ei näe rahvuses ja riigis ning kindlasti mitte religioonis enese identifitseerimise võimalust. Ka sugulased, nagu on tõestanud Ukraina sõjas ühel ja teisel pool piiri elavate sugulaste seisukohad, ei ole kaitstud poliitiliste tõmbetuulte eest ega sobi seetõttu aluseks, kuhu ennast toetada. Mis siis veel jääb?

Näib, et kunstnik tahab meile öelda: mitte ainult teise inimese identifitseerimine rassi, rahvuse, religiooni ja poliitika alusel, vaid ka enesemääratlemine millegi muu kui inimesena on absurdne. Võiks ju oletada, et just sellest laulab John Lennon, ent kui meenutada kirjandusloost putukana ärganud Gregor Samsa juhtumit või kass Peemotit, siis ei tohi ehk jääda pidama ka inimese väärtuspõhise üldistuse juurde? Ühes oma varases sarjas „W2LO“ („Welcome to London“, 2005) on Muravskaja asetanud vormiliste sarnasuste alusel kõrvuti Londonis elavate, ilmselgelt mittebriti päritolu inimeste portreed linnavaadetega, samastades inimesed seeläbi pinnavormide ja arhitektuuriga.

Tanja Muravskaja näib enese identifitseerimist kui sellist tajuvat millegi ohtlikuna. Maailma sündmused annavad selleks ka alust.

Indrek Grigor: Kui Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus (EKKAK) korraldas 2016. aastal ateljeevisiidi sinu stuudiosse, siis teavitati sellest sündmusest paraku autori allkirjata pressiteates. See võttis minu arvates suurepäraselt su loomingu kokku: „Tanja Muravskaja rahvuslusteemaliste seeriade edu valem peitub eelkõige selguses, kontseptuaalses sidususes, mis paistab kunstniku projektide järgnevuses. Üks tõstatatud küsimus või arutlusprobleem järgneb loogiliselt teisele.“

Su isikunäitused koosnevad terviklikest seeriatest, mis moodustavad tõepoolest tagasivaatavalt sidusa järgnevuse. See tähendab aga paratamatut vajadust pidevalt su varasemaid sarju silmas pidada, kui rääkida värskemast sarjast „Kangelane“.

Vestlust ette valmistades sõnastasin meie esimese jutupunkti kui „Külma sõja lapsed“. Su eelmise isikunäituse „Kolm öde“ (Hobusepea galeriis 2015. aastal) puhul tegi kunstiteadlane Elnara Taidre sinuga intervjuu ajakirjale Kunst.ee (2015, nr 2). Sa mainid seal lapsepõlve Ukrainat, mis hakkavat segunema praeguse pildiga Ukrainast.

Su vanemad on Ukrainast pärit, ise oled Pärnus sündinud, aga su vanavanemad elavad Ukrainas. Paar aastat enne „Kolme õe“ näitust oli sul Tallinna Kunstihoone galeriis koos valgevene kunstniku Marina Napruškinaga ühishäitus „Kadunud utopia“ (2012), kus eksponeerisid magusmelanhoolse sarja vanaisa matustest ja Ukraina küllast, kus on pärit su vanemad.

„Kangelase“ näituse kontekstis tahan küsida, kas me saame, nii nagu sa räägid lapsepõlve Ukraina segunemisest tänapäeva Ukrainaga, rääkida ka lapsepõlve Eesti puhul, et see hakkab üha enam meenutama praegust Eestit? Selles mõttes, et meil on spioonid ning võõrast rahvusest sõjaväelased ja sõjalennukid, mis valvavad meie piire. „Kangelase“ näituse hallid monumendid meenutavad mulle tahes-tahtmata Pärnu vabastamise eest langenuile püstitatud betoonist risttahukaid Pärnu Vanal kalmistul, millest ma lasteaeda minnes igal hommikul mööda jalutasin. Kas praegune, 2017. aasta Eesti hakkab meenutama 1980ndate Eestit?

Tanja Muravskaja: „Kui näitus on läbi, saab taas nii-öelda inimese elu jätkata.“
Mark Raidpere / Estonian Art

Tanja Muravskaja: Kui sa nii kirjeldad, siis jah. See kõlab nii adekvaatselt, et mul ei ole sellele isegi midagi lisada.

Grigor: Lugenud intervjuud, mille sa Taidrele andsid, täheldan rõõmuga, et ma ei ole ainus intervjuueerija, kes suudab esitada pikemaid küsimusi, kui on su vastused.

Muravskaja: Elnara Taidre tunneb mind väga hästi ja pani oma küsimustesse rohkelt teavet, mida ta minust teab ja mida tahtis ka lugejatega jagada. Ma arvan, et see on üks paremaid intervjuusid, mis on minuga tehtud. Me istusime mõnusalt minu ateljees. Me rääkisime vene keeles ja Elnaral oli *carte blanche* – ta võis küsida ükskõik mida. Ja tulemuseks oli imehea tekst, mille tõttu jõudis trükki ka omajagu seda, mis ei olnud avalikustamiseks mõeldud, mis oli liiga isiklik.

Grigor: Sa ütlesid, et jälgisid Ukraina sõja ajal väga tähelepanelikult uudiseid. Minust sai töövõimetuseni halvatud uudistesõltlane Gruusia sõja ajal. Kui puhkes sõda Ukrainas, siis ma ei jälginud uudiseid. See oli väga teadlik valik, langetatud selleks, et olla võimeline oma elu edasi elama.

Muravskaja: See on nagu seebikas: sa tahad teada, mis saab edasi. Vahepeal tuli Trumpi seebikas ja nüüd on Weinsteini ja Spacey seebikas. See tundub teatud sorti meelelahutusena, kuigi ma ei julge öelda sõjalise konflikti kohta, et see on meelelahutus. Meedia suudab praegusel ajal vaatajaga sellisel määral manipuleerida, et oleme tahes-tahtmata infokraani külge aheldatud. Meiega manipuleeritakse ja meie pealt ka teenitakse. See on selline maailm tänapäeval.

Pärast „Kolme õe“ näituse valmimist sai selgeks, et pean töötama välja oma hügieenireeglid, kuidas meediat tarbida.

Grigor: Üks asi on uudiste tehniline külg. Kuivõrd ma Gruusia sõja puhkemise ajaks ei olnud uudiseid juba kümme aastat jälginud, siis oli puhtalt tehniliselt huvitav näha, kuidas näiteks BBC oma lood üles ehitab.

Muravskaja: Kataloonia iseseisvusreferendumist on näha, et ka Eesti meedia on suutnud hakata kaasa mängima: kutsutakse eksperte, otsitakse välja eri sihtgruppide esindajad ja arvamusiidrid, isikud, kes pakuvad huvi erinevale publikule. Isegi noored inimesed, 25aastased ja veidi vanemad, suudetakse naelutada teleka ette. See on fenomenaalne saavutus. Vaatamata sellele, et hipsterite põlvkonnal ei ole enam televiisorit, manipuleeritakse ka nendega. Nüüd on igaühel oma individuaalne telekas kogu aeg kaasas.

Grigor: Aga kas sa Ukraina konfliktist ka midagi õppisid? Minu tarvis tõi Gruusia sõda päevavalgele alateadlikud hirmud, mille ma nimetasin enesediagnoosi korras külma sõja traumaks. Olin sinnani mõelnud, et ei ole sõja ajal elanud, aga järsku sain aru, et eksin: olen külma sõja laps, keda on õpetatud elama latentstes sõjahirmus.

Muravskaja: Lapsepõlves kätte õpitud käitumismustrid või mehhanismid on endiselt aktuaalsed. Ukraina sõja uudistega samal ajal levisid meedias juhised, kuidas rajada pommivarjendeid. Meedia teab, millist sorti informatsiooni lugeja tahab.

Grigor: Kui ma sulle 2010. aastal Tartu kunstimuseumis näituse „Split Mind“ ehk „Lõhenenud vaim“ ettevalmistamisel kurtsin, et mind vaevab suisa foobia, siis sa üritasid mind rahustada, et ei ole põhjust Venemaad karta.

Muravskaja: Kas sa oled ateist või religioosne inimene?

Grigor: Ateist.

Muravskaja: Siis peaks olema kõik selge.

Minu vanavanemad õpetasid mind, et jumal jälgib ja karistab. Ukrainas vanaema juures oli igas toas jumala pilt. Lapsena oli mul pidevalt tunne, et igas toas on valvekaamera. Seetõttu ei ole mul praegu mingit probleemi digitaalse järelevalvega. Vanaema juures Ukraina külas jälgis jumal mind nagunii kogu aeg. Täiskasvanuna olen sellest foobiast vabanenud. Sellepärast arvasin, et ka sinul võiks olla väga kindel tunne, kui sa ei saa loota kellelegi teisele peale iseenda.

Grigor: Aga ikkagi. Kui sa mind 2010. aastal, see on kaks aastat pärast Gruusia sõda, üritasid rahustada, et ohtu ei ole, siis Elnara Taidrele antud intervjuus Ukraina sõja puhkemise järel kasutad juba ise väljendeid nagu „see on alles esimene laine“. Kas nüüd, peaaegu neli aastat pärast Ukraina sõja puhkemist, tundub sulle, et konflikt Eestis on möödapääsmatu? See on see foobia, mis minu mõistust närib.

Muravskaja: „Kangelase“ näitusega ma ei väitnud, et midagi sellist hakkab toimuma. See väljapanek oli kutse dialogile. Mida te, head vaatajad, arvate, milline on olukord kahekümne aasta pärast? Kas hakkame ühel päeval kangelasi mäletama? Kas need on sõjas langenud või võidule viinud kangelased? Galerii neutraliseerib kunstniku mõtted, ent annab ka selgema joone. Hallid sambad Tartu Kunstimaja saalis olid nagu sein, kuhu igaüks saab oma ajaloo kirjutada. Kunstinäituse ülesanne on vaataja mõtlema panna, et

igaüks saaks iseendale küsimusi esitada. Mina ei lepi kujunenud olukorraga, ma ei ole sellega rahul. Kui olin ajakirjanik, siis suhtlesin maailmaga teksti kaudu, nüüd esitan oma mõtted, iseenda näitusevormis.

Grigor: Hanno Soans tsiteerib Tallinna Kunstihoone galerii näituse „Kadunud utoopia“ Sirbi artiklis (2. XI 2012) pressiteadet: „Tanja Muravskaja vaidlustab võimaluse lülitada monoetnilise kultuuri raamistikku temast erinev, teistsugune kultuuriline alge.“ Kui ma pressiteate Tallinna Kunstihoone kodulehelt välja otsisin, seisis seal aga hoopis, et „Tanja Muravskaja vaidlustab võimatuse lülitada monoetnilise kultuuri raamistikku temast erinev, teistsugune kultuuriline alge.“ Ma ei hakanud eraldi järele uurima, kas selle vea tegi Soans või toimetaja, sest mind köidab veas peituv potentsiaal. Ka näituse „Lõhenenud vaim“ keskmes oli, nagu pealkiri ütleb, konflikt.

Sa olid toona juba aastaid keskendunud töötanud rahvusliku enesemääratlusega, seda ennekõike Eesti kontekstis. Minu arvates on selle perioodi üks kõnekamaid sarju „Lucky Losers“ ehk „Õnnelikud kaotajad“, mis koosnes Eesti venekeelse kultuurieliidi esindajate videoportreedest, kes kõik vaatasid tummalt kaamerasse.

Muravskaja: Julgen väita, et suuremale osale eestlastest on need tundmatud inimesed. Kati Ilves valis selle töö arvamusfestivalile. Millegipärast tuleb ikka uuesti oma vanade tööde juurde tagasi tulla.

Grigor: Mulle tundub, et sa üritasid „Lõhenenud vaimuga“ rahvuslikku identiteeti puudutavate teemadega ühele poole saada. Sa ise leidsid ennast ummikust. Su üleskutsed dialoogile on kõik luhtunud. Toona ennustasin, et pöördud isiklikumate teemade poole.

Muravskaja: Tahaksin seda väga, aga mul ei tule välja. Varsti tuleb *Köler Prize*'i kandidaatide näitus ja selleks on tarvis luua uus töö. Väga tahaksin sinna teha värvilise, rõõmsameelse töö, mis vilgub, nii et kõigil oleks tore olla, aga ma ei ole kindel, et mul see õnnestub.

Grigor: Minu arvates võib olukorra võtta kokku tõdemusega, et maailm ei lase sul isiklike teemasid käsitleda. Ukrainasse naasmine ning vanaisa matuste pildistamine – sari, mille sa eksponeerisid näitusel „Kadunud utoopia“ – oli isiklik just selles tähenduses, mida silmas pidasin. Aga siis algas sõda Ukrainas ja Hobusepea galerii näitusel „Kolm õde“ portreeterid küll oma sugulasi, aga konflikt on taas paratamatult puhtpoliitiline. Globaalsed poliitilised sündmused politiseerisid isegi su perekondlikud suhted.

Oletan, et üks põhjusi, miks ma su töödese isiklikku mõõdet igatsen, on asjaolu, et esitad väga harva oma isikliku seisukoha. Mulle tundub sageli, et mina kui vaataja olen intervjuueeritav. Videos „Kolm õde“ intervjuueerid oma Moskvast elavat nõbu, kelle maailmapildi on selgelt kujundanud Vene meedia, teises videos kõneleb Ukrainas elav nõbu, kelle maailmapildi on kujundanud Ukraina meedia, aga kolmanda õe seisukoht on jäetud sõnastamata.

Muravskaja: Saan aru, kuhu sa sihid. Üks asi on publikuga manipuleerimine, teine asi on teemavalik. Kõrvalt vaadates võib tunduda, et olen konjunktuuritundlik kunstnik, kes võtab ette päevakajalised teemad. Enese õigustuseks võin öelda, et ma kujutan seda, mis on mulle oluline ja paneb kaasa elama. Sellega kaasnevad niisugused tehnilised probleemid

nagu objekti jäädvustamine või modelli kättesaadavus. Sõnumi edastamisel peab aga jääma ruumi, et vaataja saaks ise kaasa mõelda. Kui töö on adekvaatne, on põhjust selle juurde ka aastaid hiljem naasta. Kas 2010. aastal valminud sari „Eesti rass“ on adekvaatne ka praegu, 2017. aastal? Kui on, siis võime nüüd seal käsitletud teemast rääkida tõenäoliselt rahulikumalt kui seitse aastat tagasi. Uudistes esitatakse päevakajalisi teemasid konjunktuurselt. Mina pean jätma vaatajale ruumi. Ma ei saa teda pommitada, vaid pean valima visuaalsed lahendused, mis ei ole agressiivsed. Ma katsun edastada võimalikult neutraalse ja rahuliku sõnumi, mis kõlab vaatajale kui küsimus: „Mida sina arvad?“

Grigor: See rahu ja enesekindlus, võime tagasi vaadata, mis su vastuses kostub, kas seda võib seostada loomingulise küpsusega?

„Löhenenud vaimu“ nimitöö oli video, kus sa purustad haamriga ühe oma varasema sarja „Positsioonid“, kus oled kujutanud noori Eesti kunstnikke poseerimas Eesti lipuga. See video on vähemalt minu arvates emotsionaalselt erakordselt tugevasti laetud. Toona tundus mulle, et see oli sinu kui autori meelegeitlik žest: „Kaua võib?! Ma üritan teid kui mitte dialoogi tõmmata, siis vähemalt järele mõtlema panna, aga mitte midagi ei muutu. Lahendust ei tule.“ Sinu eelmist vastust kuulnud, tundub mulle, et oled nüüd aru saanud, et sinu tööd hakkavad alles tagantjärele toimima. Kas see on midagi sellist, mis on tulnud ajaga?

Muravskaja: Vaatan kõrvalt ja õpin naaberateljees tegutseva Leonhard Lapini käest, kuidas teha kunsti järjepidevalt mitukümmend aastat, kuidas olla hea kunstnik. Seda vastutust, mida kunstnik eneses kannab, ei saa kellelegi edasi anda või üle kanda. Küsimus on selles, kuidas olla võimeline aasta või paari pärast taas uuesti näitusega välja tulema. Ka väga paljud etableerunud kunstnikud ei tee isikunäitusi. Isikunäituse privileeg peitub võimaluses oma seisukoht manifesteerida. Isikunäitus on kunstnikule kestev fookuses olek, alles siis, kui näitus on läbi, saab rahulikult hingata. Kõik on valmis, midagi ei saa enam muuta. Võib olla kõik, kes oleksid tahtnud tulla või keda ma olin näitusele oodanud, ei jõudnudki seda vaatama, aga kui näitus on möödas, on see minevik. Näituse ajal on kunstnik nagu näitleja, kes ootab lavale minekut. Iga kord, kui kohtan mõnda tuttavat, ootan kriitikat. Kui näitus on läbi, saab taas nii-öelda inimese elu jätkata. Lavaleminek on erakordselt pingutav ning sealjuures on tähtis jääda inimlikuks ka enda suhtes. Rahu minu vastuses ja rahulik suhtumine vaatajasse on tingitud sellest tõdemusest.

Grigor: Sa küll juba ütlesid, et näitusega ei esita sa tõe pretendeerivaid tuleviku-prognose, kuid sellegipoolest tahan selgitada, miks su näitus hirmutav tundub. EKKAKi pressiteates, millele viitasin ka meie vestluse alguses, öeldakse järgmist: „Muravskaja on oma senises kunstnikupraktikas väga hästi tajunud seda, mis on ühiskonnas aktuaalne, ja seeläbi olnud mitmel korral ühe sammu võrra ees teistest oma põlvkonna kunstnikest, kes on nn sotsiaalse kunsti trendi tabada üritades pahatihti kippunud illustreerima eilseid uudiseid.“ Selle sedastuse tõttu, mis – kui see vastab tõe ja ma usun, et vastab – on käesolev näitus „Kangelane“ hirmutav, sest kujunduslikult on tegemist memoriaaliga. Kas see tähendab, et sa ennustad kangelaste ehk langenute sündi?

Muravskaja: Nii postamentide kui ka raamide värvivalik on võimalikult neutraalne. Siia oleks võinud lisada veel omajagu atribuutikat, kuid vaataja peab saama ise valida, kas tegemist on auväärse kangelase kujutise või lahkunu pildiga.

Grigor: Mul on sinu modellivalikuga kohati siiralt eetiline probleem. Kirjutades kümme aastat tagasi ajakirjas Cheese (2007, nr 26) sinu fotodest, panin loo pealkirjaks „Atribueeritud inimene“. Ka praeguse sarja puhul tundub mulle, et sa pildistad noorkotkaid, kodutütreid, NATO sõdureid, et sa ei pildista inimesi. Varem oled pildistanud eestlasi, nii-öelda eesti rassi.

Muravskaja: Ma mõtlen ennekõike sellele, kuidas on inimene jõudnud sinna, kus ta praegu on. Milline on Texasest või mõnest muust osariigist siia tulnud NATO sõduri kogemus? Üks NATO sõduritest näiteks selgitas mulle, et tänu tema tööle, tänu sellele, et on oma perest eemal siin Eestis, on kogu ta perekonnal Ameerikas ravikindlustus. See on hind, mida ta on nõus maksma selle eest, et nii tema perekonna kui ka ta enese olevik ja tulevik oleks kindlustatud.

Kodutütre ja noorkotka puhulgi kerkib küsimus, mis on viinud ta selleni, et ta paneb vormirõiva selga ja on nõus võidupüha paraadi ajal mitu tundi külma käes seisma. Vaataja, kui ta võtab aega, saab mõelda, mis oli enne seda portreed, millise distantsi on portreeteritav läbinud ning mis tuleb pärast seda portreed.

Grigor: Küsimus, mille ümber ma tantsin nagu ümber kuuma pudru, johtub varem toodud tsitaadist, mis polemiseerib küsimuse üle, kas Tanja Muravskaja vaidlustab võimaluse või võimatuse „lülitada monoetnilise kultuuri raamistikku temast erinev, teistsugune kultuuriline alge“. Sa oled integreerumise teemaga palju tegelenud. Mina kui siinse monoetnilise kultuuri esindaja ütlen, et oled väga hästi integreerunud. Kuidas sa ise ennast tunned? Kõik Eesti kunstiinstitutsioonid tunnustavad sind kui Eesti kunstnikku, aga kas sa ka tunned ennast Eesti kunstnikuna? Integratsioon on ilmselgelt küsimus, mis sind huvitab, kuid kas sa esitad selle küsimuse aeg-ajalt ka iseendale? Mulle tundub kohati, et sa oled see kolmas õde, kes ei taha valida poolt mitte millegi suhtes. Sa justkui oledki väljaspool kõike. Intervjuu alguses ütlesid, et kui ma ei usu jumalat, siis ei peaks mul olema ka midagi karta, sest mu saatus on mu enese kätes. Kas sa positioneerid ennast Eesti kunstnikuna või – kuivõrd tuleb olla kõigest sõltumatu – siis see ei ole küsimus, mille sa enese tarvis sõnastad?

Muravskaja: Jään vastuse võlgu.

Tanja Muravskaja: „Milline on Texasest või mõnest muust osariigist siia tulnud NATO sõduri kogemus?“ Foto Tanja Muravskaja näituselt „Kangelane“.

Hallid sambad Tartu Kunstimaja saalis Tanja Muravskaja „Kangelase“ näituse kujunduses on nagu sein, kuhu igaüks saab kirjutada oma ajaloo.

Tanja Muravskaja

Tanja Muravskaja: „Kodutütre ja noorkotka puhulgi kerkib küsimus, mis on viinud ta selleni, et ta paneb vormirõiva selga ja on nõus võidupüha paraadi ajal mitu tundi külma käes seisma.“ Foto Tanja Muravskaja näituselt „Kangelane“.